

Bedî' İliminde Lafzı Güzelleştiren Söz Sanatları İçinde Değerlendirilen Kompozisyon Sanatları

Öz: Klasik ve modern belâgat eserlerinde bedî' ilmi, lafzı ve manayı güzelleştiren sanatlar olarak iki kısma ayrılmaktadır. Lafızla ilgili sanatlarda, kelimelerdeki telaffuzların birbiriyile aynı veya yakın olması gibi hususlar incelenirken, manayı güzelleştiren sanatlarda anlamdaki nükte, sebep ve niteleme gibi durumlar ele alınır. Bu çalışmada, lafzı güzelleştiren söz sanatları içinde zikredilen, fakat metnin daha tertipli ve iyi biçimde olmasını konu edinen söz sanatları incelenmiştir. Belâgat kitaplarında bu minvalde zikredilen söz sanatları; insicâm, sühûlet, tefvît, hüsn-i nesak, hüsn-i matlab, hüsn-i beyân, 'akd ve hal'dir. Bu sanatlardan metnin veya konuşmanın daha düzenli, anlaşılır ve etkili olmasını ilgili olanlar; insicâm, sühûlet, hüsn-i nesak ve hüsn-i beyân'dır. Tefvît sözlerin birbiriyile eşit uzunlukta olmasını; hüsn-i matlab bir durumu belirttiikten sonra talep ifadesinin getirilmesini; 'akd, nesir yazısının nazma çevrilmesini; hal ise nazmın nesre döndürülmesini konu edinir. Araştırmamızda, bu sanatların kompozisyon sanatları adıyla farklı bir bölüm olarak değerlendirilmesine dair yeni bir yaklaşım sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Bedî' İlimi, Kompozisyon Sanatları, İnsicâm, Hüsn-i Nesak.

Ahmet
GEZEK*

The Composition Arts Considered Among the Rhetoric Arts That Beautify Pronunciation in the 'İlm al- Badî'

Abstract: In classical and modern rhetoric books, the 'İlm al- Badî' is divided into two parts: arts that beautify the pronunciation and the meaning. In figures of speech related to pronunciation, issues such as whether the pronunciations of words are the same or close to each other have been examined, and in figures of speech that beautify the meaning, situations such as subtle meaning, reason and qualification have been discussed. In this study, figures of speech that are mentioned among the figures of speech that beautify the words, but focus on making the text more organized and better, were examined. These figures of speech; insijâm, suhûlat, tafvît, hüsn al-nasaq, hüsn al-matlab, hüsn al-bayân, 'aqd and hal. Among these arts, those related to making the text or speech more organized, understandable and effective; It is insijâm, suhûlat, hüsn al-nasaq and hüsn al-bayân. The art of tafvît means that the words are of equal length; hüsn al-matlab introduces a request expression after stating a situation; 'aqd means the turning prose writing into poetry; hal deals with the conversion of verse into prose. In our research, we tried to present a new approach to evaluate these arts as composition arts under a different title.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, 'İlm al- Badî', Composition Arts, İnsijâm, Hüsn al-Nasaq.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı, Yalova, Türkiye. E-Posta: ahmetgezek02@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5941-9533>.

Giriş

Klasik ve modern belâgat kitaplarında birçok edebi sanat bulunmakta olup bu sanatlardan bazısı, metnin içeriğinin düzgün ve anlaşılır bir şekilde ve tertipte oluşturulmasıyla ilgilidir. Günümüzde kompozisyon çalışmalarındaki kurallar ve öneriler gibi olan bu sanatlar, yazının daha iyi bir biçimde ve etkili olması için dikkat edilmesi gereken incelikleri ve tavsiyeleri kapsamaktadır. Bu tür sanatlardan bazısı belâgat kitaplarında; bedî' ilminde lafzı güzelleştiren sanatlar kısmında veya tasnife tabi tutulmadan müstakil bir başlık olarak yer almıştır.

Şöyle ki; bu sanatlardan insicâm, sühûlet, tefvît, hüsn-i nesak, hüsn-i matlab, hüsn-i beyân 'akd ve hal belâgat bilginleri tarafından bedî' ilminde lafzı güzelleştiren söz sanatları olarak değerlendirilmiştir. Çalışmamızda bu sanatlar dışında kalan asâlet, cezâlet, iktidâr, kat' ve sehl-i mümteni' gibi bazı kompozisyon kavramlarına da değinilmiştir. Araştırmamızda tespit edilen sekiz sanattan bazısının bilinirliği diğerlerine göre daha fazla olmuş, bazısına bir veya iki müellif dışında belâgat kitaplarında rastlanmamıştır.

Çalışmamızda, lafzı güzelleştiren sanatlar içinde yer alan, fakat metnin daha bütüncül ve düzgün bir yapıda olmasını konu edinen edebi sanatların incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan saha araştırmasında benzer bir çalışmaya rastlanmamasının, konumuzu daha önemli hale getirdiği düşünülmektedir.

Klasik ve modern belâgat kitaplarında bir konuşmanın veya metnin şekil, biçim ve anlam itibarıyla daha etkili ve düzgün olmasıyla ilgili bazı sanatlar bedî' ilminde lafzı güzelleştiren sanatlar kısmında yer almaktadır. Bu tür sanatlarda, me'ânî ilmindeki gibi sözün yer, zaman ve duruma uygun bir şekilde gelmesi; beyân ilmindeki gibi bir kelime veya ifadenin teşbih, istiare, mecaz ve kinayeli olması gibi durumlar söz konusu olmamaktadır. Benzer şekilde bedî' ilminde lafzı güzelleştiren söz sanatlarındaki cinâs, seci' ve reddü'l-acüz ale's-sadr gibi farklı lafızların telaffuzlarının birbirinin aynısı veya benzeri olması gibi haller de kastedilmemektedir.

Kompozisyon diye isimlendirebileceğimiz sanatları; me'ânî, beyân ve bedî' ilmindeki kelime ve ibarelerin farklı açılardan incelenmesini değil, tüm metnin veya konuşmanın içeriğinin daha tertipli düzgün, anlaşılır ve etkili olmasını konu edinmektedir. Belâgat kitaplarında lafzı güzelleştiren sanatlar içinde değerlendirilen kompozisyon sanatları; insicâm, sühûlet, tefvît, iktifâ, hüsn-i nesak, hüsn-i matlab ve hüsn-i beyân olarak tespit edilmiştir.

1. İnsicâm

Kelime olarak yağmurun yağması, gözyaşının akması,¹ sözün ahenkli, akıcı, düzenli ve uyumlu olması² gibi anlamlara gelen insicâm belâgat ilminde; bir metin veya konuşmadaki sözlerin diziliminin yerli yerinde olması ve sözlerin kulağa hoş gelmesi

¹ İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-lüğa ve sıhâhi'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 2261; Muhammed el-İfrîkî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1993), 12/280-281.

² Ahmed Muhtâr Ömer, *Mu'cemü'l-lüğati'l-'arabiyyeti'l-muâsıra* (Suudi Arabistan: Âlemü'l-kütüb, 2008), 2/1037; Serdar Mutçalı, *Arapça Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 2022), 418.

demektir. Bazı eserlerde sühûlet kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır.³ İster nesir ister şiir türü olsun, insicâm kendisinde bulunan metinlerde sözler yapmacıklıktan uzak, doğaçlama, fasih, akıcı ve muhataba etki eden bir şekilde gelir.⁴

Belâgat alimlerine göre insicâm'ın en güzel örnekleri Kur'ân-ı Kerîm'dedir.⁵ Misal olarak Hz. Ya'kûb, oğlu Bünyâmîn'in Mısır'da rehin tutulduğu haberini aldığıında Hz. Yûsuf'a karşı özlemini dile getirirken; قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بِنِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ "Yakub, "Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim."⁶ sözleri Kur'ân-ı Kerîm'deki insicâm için verilen örneklerdendir.

Belâgat bilginlerine göre insicâm sanatının güçlü olduğu yerlerde nesir ifadeler kendiliğinden vezinli olarak gelebilir. Bu minvalde Kur'ân-ı Kerîm'de tavîl, basît, vâfir, kâmil, hezec vb. bahirlerde gelen ayetler bulunmaktadır.⁷ Belâgat kitaplarında insicâm'a dair Arap şiirinden de örnekler verilmiştir.⁸

Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'ulûm* ve Hatîb el-Kazvîni'nin (ö. 739/1338) *el-Îzâh* ve *Telhîsu'l-Miftâh* eserlerinde değinmediği bir sanat olan insicâm'a klasik dönemde İbn Ebû'l-İsba' el-Mısırî (ö. 654/1256) ve İbn Hicce el-Hamevî (ö. 837/1434) yer vermiştir.⁹ Modern dönemde Ahmed el-Hâşimî, Habenneke el-Meydânî, Ali Bulut ve Hikmet Akdemir yazmış oldukları belâgat kitaplarında insicâm'ı bedî' ilminde lafzî güzelleştiren sanatlar kısmında zikretmişlerdir.¹⁰ Birçok belâgat müellifi ise eserlerinde bu sanata değinmemiştir. Klasik ve modern belâgat eserleri incelendiğinde, bu sanatın modern dönemde Ahmed el-Hâşimî ile birlikte lafzî güzelleştiren sanatlardan sayıldığı anlaşılmaktadır.

İnsicâm, belâgat ilminde söz sanatı olmaktan ziyade, ifadeleri ahenkli bir metnin veya konuşmanın fasih ve beliğ olduğunu gösteren bir terimdir. Bu durum, metnin başlangıç, içerik ve sonuç kısmının birbiriyle uyumlu ve birleşik bir yapıda olmasıyla gerçekleşir. Bu sebeple insicâm, bir metnin veya konuşmanın belâgat şartlarını taşıdığını belirten bir kavram olarak da değerlendirilebilir.

İnsicâm sanatında, metindeki ifadelerin ve cümlelerin birbirine uyumlu olması kastedildiğinden dolayı bu sanatın bedî' ilminde lafzî güzelleştiren sanat olarak değil,

³ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb ve ğâyetü'l-ereb*, thk. 'İsâm Şakyû (Beirut: Dârü ve Mektebetü'l-Hilâl – Dârü'l-Bihâr, 2004), 2/478; Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa fi'l-me'ânî ve'l-Beyân ve'l-bedî'*, thk. Yûsuf es-Samîlî (Beirut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.), 335.

⁴ Abdül'azîm el-Mısırî İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr fi sinâ'ati's-ş-ri ve'n-nesr ve beyâni îcâzi'l-Kur'ân*, thk. Hafnî Muhammed Şeraf (B.A.E.: el-Meclisü'l-E'lâ li'ş-Şüûni'l-İslâmiyye – Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, ts.), 429; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/417; Ali Bulut, *Bedî' İlmî* (İstanbul: İFAV, 2016), 270.

⁵ Abdurrahmân Hasen Habenneke, *el-Belâğatü'l-'Arabiyye: Üsûsühâ ve 'ulûmühâ ve fûnûnühâ* (Beirut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1996), 2/518.

⁶ *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 12/86.

⁷ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/418; Muhammed b. Ali Tehânevî, *Keşşâfü İstîlâhâtü'l-fûnûn*, thk. Ali Dahrûc, çev. Abdullah el-Hâlidî (Beirut: Mektebetü Lübnân Nâşîrûn, 1996), 1/282.

⁸ İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr*, 429-431; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/418-432.

⁹ İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr*, 429; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/417.

¹⁰ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 335; Habenneke, *el-Belâğatü'l-'Arabiyye*, 2/518; Bulut, *Bedî' İlmî*, 270; Hikmet Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2021), 329.

ayrı bir bölümde kompozisyon sanatlarından biri olarak değerlendirilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

2. Sühûlet

Sözlükte kolaylık ve basitlik anlamlarına gelen sühûlet¹¹ belâgat ilminde; metin veya konuşmadaki sözlerin anlaşılması kolay, yapmacılıktan ve kapalılıktan uzak, incelikli ve kelimelerin düzgün bir şekilde sıralanması anlamına gelir.¹² Birbirine yakın iki kavram olan sühûlet ve insicâm'ı bazı belâgat bilginleri aynı anlamda kullanmıştır.¹³ İnsicâm'da ibarenin ahenkli ve akıcı olmasına vurgu yapılırken sühûlet'te ibarenin kolay anlaşılmasına vurgu yapılır. Bu ince fark dışında her iki sanatta bir sözün akıcı, anlaşılır olup tekellûf ve kapalılıktan uzak olması gibi hususlar göz önünde tutulur.

İbn Hicce el-Hamevî sühûlet'e Arap şiiirinden örnekler vermiştir. Onlardan biri, Eyyûbî devri alim ve şairlerinden Bahâ Zühey'r'in¹⁴ (ö. 656/1258);

مَلَكُومِي رَجِيصًا   فَانْحَظْ قَدْرِي لَدَيْكُمْ
فَأَعْلَقَ اللَّهُ بَابًا   دَخَلْتُ مِنْهُ إِلَيْكُمْ
حَتَّى وَلَا كَيْفَ أَنْتُمْ   وَلَا السَّلَامَ عَلَيْكُمْ

Bana ucuz sahip oldunuz. Bu sebeple sizin yanınızda değerim düşük oldu.

Sizin içinize girdiğim kapıyı da Allah kapattı.

Artık size "nasılsınız" ve "selamün aleyküm" demek dahi yok.

beytleridir.¹⁵ İbn Hicce el-Hamevî'nin sühûlet'e dair örnek getirdiği şiiirlere bakıldığında onun bu kavramla kolay ve akıcı ifadeleri kastettiği anlaşılmalıdır. Bu kavram Hamevî'den sonra ise klasik belâgat kitaplarında yaygınlık kazanmamıştır. Modern dönemde Ahmed el-Hâşimî ve Hikmet Akdemir eserlerinde sühûlet ile insicâm'ın aynı şeyler olduğunu belirtmişler¹⁶ ve insicâm gibi sühûlet'i lafzı güzelleştiren sanatlardan saymışlardır. Ali Bulut ise her iki kavram arasını ayırdıktan sonra sühûlet'i lafzı güzelleştiren sanatlar kısmına dahil etmiştir.¹⁷

Sühûlet, insicâm gibi fesahat ve belâgat şartlarını taşıyan bir metnin veya konuşmanın birbirine uyumlu ve kolay anlaşılır olmasıyla ilgili bir kavram veya edebi sanattır. Bu sebeple sühûlet'in insicâm gibi kompozisyon sanatı olarak değerlendirilmesinin daha isabetli bir yaklaşım olacağı kanaatindeyiz.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 11/349; Muhammed Mürtezâ Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Abdüsettar Ahmed Ferrâc - Mustafa Hicâzî (Kuveyt: Daru'l-Hidaye, 1965), 29/234.

¹² İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-'edeb*, 2/478; Bulut, *Bed' İlmî*, 269.

¹³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 335; Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bed'î*, 329.

¹⁴ Ahmed b. Muhammed Şirvânî, *Nefhatü'l-Yemen fî mâ yezûlû bi zikrihi's-şecen* (Mısır: Matba'atü't-Tekaddümü'l-İlmiyye, 1907), 87-91.

¹⁵ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-'edeb*, 2/480.

¹⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 335.

¹⁷ Bulut, *Bed' İlmî*, 269-270.

3. Tefvît

Kelime olarak ara, mesafe, bir şeyi satmak, elden çıkarmak vb. anlamlara gelen tefvît¹⁸ belâgat ilminde; övgü, yergi, niteleme, nasihat, emir, nehiy vb. farklı anlamları içinde barındıran bir metnin eşit uzunlukta veya aynı vezinde olan cümlelerden oluşmasıdır.¹⁹ Bu sanata bazı müellifler tefvîf adını vermiştir.²⁰ Tefvît sanatında metnin içindeki cümle veya ifadeler kısa, uzun ve orta ölçekte olabilir.²¹ Üç tarzdan en zor olanı, bu sanatın kısa ifadelerle oluşturulmasıdır.²²

Belâgat bilginleri kısa, orta ve uzun ölçekte olan tefvît'e Kur'ân-ı Kerim ve Arap şairlerinden örnekler getirmiştir.²³ Mesela Allah'ın kullarına nimetlerinden bahsedilen Rahmân sûresinde; الرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْاِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ Rahmân olan Allah'ın Kur'ân'ı öğretmesinden, insanı yaratmasından, ona beyanı yani düşünmeyi ve düşüncelerini aktarmayı öğretmesinden, güneş ve ayın bir hesaba göre hareket etmesinden, bitki ve ağaçların ona secde etmesinden söz edilmiş,²⁴ bu ayetlerin devamında ifadeler kısa, eşit uzunlukta olarak farklı belâğat anlamları içinde barındırmıştır.

Hatîb el-Kazvî'nin *el-Îzâh* adlı eserinde tefvîf adıyla manayı güzelleştiren sanatlar kısmında²⁵ değindiği bu sanata modern dönemde Habenneke el-Meydânî ve Ali Bulut²⁶ lafzî güzelleştiren sanatlar içinde tefvît adıyla yer vermiştir. Diğer taraftan klasik dönemde daha çok tefvîf adıyla ve farklı anlamlarda kullanılan bu kavramı²⁷ modern dönemde bazı belâgat müellifleri yine tefvîf adıyla manayı güzelleştiren sanatlar içinde zikretmiştir.²⁸

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, belâgat bilginleri arasında kavram karmaşasının yaşandığı bir sanat olan tefvît'e dair diğer bir husus, bu sanatın bazı eserlerde lafzî güzelleştiren sanatlardan, bazı eserlerde de manayı güzelleştiren sanatlardan sayılmasıdır. Tefvît'te metindeki cümleler veya ifadelerdeki kısa, orta ölçekte ve uzun aralıklardaki övgü, niteleme, yergi ve nasihat gibi farklı anlamların bulunması durumu, lafız ve anlamın ötesinde ibarenin ve metnin kompozisyonuyla ilgili olduğundan dolayı

¹⁸ Mutçalı, *Arapça Türkçe Sözlük*, 716.

¹⁹ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/529; Bulut, *Bedî' İlmî*, 250.

²⁰ Tehânevî, *Keşşâfû istilâhâtü'l-fünûn*, 1/494; Abdülkâdir Hüseyin, *Fennü'l-bedî'* (Kahire - Beyrut: Dâru's-Şürûk, 1983), 57; Muhammed es-Seyyid Cebr, *Dirâsât fî 'ilmi'l-bedî'* (Kahire: Drîm li't-Tibâ'a, 2007), 43.

²¹ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/529.

²² İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/246.

²³ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/529-530; Hüseyin, *Fennü'l-bedî'*, 57-58; Cebr, *Dirâsât fî 'ilmi'l-bedî'*, 43-44.

²⁴ Rahmân, 55/1-6.

²⁵ Celâlüddîn Hatîb el-Kazvî, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 262.

²⁶ Ali Bulut, bu sanata tefvît adıyla lafzî güzelleştiren sanatlarda; tefvîf adıyla da manayı güzelleştiren sanatlarda ve bu sanatın farklı kullanımlarını anlatarak yer vermiştir. bkz: Bulut, *Bedî' İlmî*, 73; 250.

²⁷ Hüseyin b. Muhammed Tibî, *et-Tibyân fî 'ilmi'l-me'ânî ve'l-bedî' ve'l-beyân*, thk. Hâdî 'Atiyye Matar el-Hilâfî (Beyrut: 'Alemlü'l-Kütüb - Mektebetü'n-Nahdatü'l-'Arabiyye, 1987), 393; Bulut, *Bedî' İlmî*, 73.

²⁸ Hüseyin, *Fennü'l-bedî'*, 57; Cebr, *Dirâsât fî 'ilmi'l-bedî'*, 43; Mahmûd Ahmed Hasen Merâğî, *fî'l-Belâğatü'l-'Arabiyye: 'İlmü'l-bedî'* (Beyrut: Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, 1991), 74.

bu sanatın insicâm ve sühûlet gibi kompozisyon sanatı olarak değerlendirilmesi önerilmektedir.

4. Hüsn-i Nesak

İzafet terkibi olarak iyi bir tarz ve düzen anlamına gelen hüsn-i nesak belâgat ilminde; mana yönüyle iç içe geçen bir yapıdaki sade, yumuşak, doğal ve incelikli ifadelerin, müstakil olarak tam bir mana ifade edecek şekilde olmasıdır.²⁹ Hüsn-i nesak'ta vurgulanan husus, müstakil anlamlar olabilecek incelikli ifadelerin birbiriyle kaynaşarak gelmesi ve her iki durumda da cümlelerin zenginliğini ve belâgatini devam ettirmesidir. Hüsn-i nesak'ta ifadelerdeki sürükleyicilik esas olup bu sanat bazen kısa bazen de uzun cümleler arasında olabilir.³⁰ Bu sanatta asıl olan, ifadelerin birbiri arasında güçlü bağlarının bulunması ve birbiriyle kaynaşmasıdır.

Hûd sûresinin; وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاؤُ أَفْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَفُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ “Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî'ye oturdu ve “Zalimler topluluğu, Allah'ın rahmetinden uzak olsun!” denildi.”³¹ ayeti, kısa cümleler arasında gerçekleşen hüsn-i nesak için örnek verilmiştir. Zira bu ayette birbirine و harfiyle atfedilen cümlelerde, hem müstakil ifadeler hem de ayeti oluşturan parçalar da aynı belâgat ve fesahat bulunmaktadır.³² Eserlerinde hüsn-i nesak'a yer veren müellifler, Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve Arap şiirinden farklı örnekler getirmişlerdir.³³

Klasik dönemde İbn Ebü'l-İsba' ve İbn Hicce el-Hamevî'nin belâgat sanatlarından saydığı³⁴ hüsn-i nesak'ı Hikmet Akdemir lafzı güzelleştiren sanatlar kısmında,³⁵ Habenneke el-Meydânî ise manayı güzelleştiren sanatlar kısmında zikretmiştir.³⁶ Modern dönem belâgat yazarlarının çoğu ise bu sanata yer vermemiştir.

Hüsn-i nesak sanatında incelikli, belîğ ifade veya cümlelerin birbiriyle iç içe bir anlamda ve uyum içinde olması kastedildiğinden dolayı bu sanatın lafzı veya manayı güzelleştiren sanat olarak değil; insicâm, sühûlet ve tefvît gibi kompozisyon sanatı olarak görülmesi daha uygundur.

5. Hüsn-i Matlab

Hüsn-i matlab izafet terkibi olarak güzel istek ve talep anlamına gelir. Belâgat ilminde; metinde bir durumu izah ettikten sonra talep ifadesiyle amacı dile getirmektir.³⁷ Hüsn-

²⁹ İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr*, 425; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edebe*, 2/388; Şihâbüddîn Ahmed Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 15/2/355; Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 344.

³⁰ İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr*, 427.

³¹ Hûd, 11/44.

³² İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr*, 426; Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/462.

³³ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edebe*, 2/388-389; Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 462-463.

³⁴ İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr*, 425; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edebe*, 2/388.

³⁵ Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 344.

³⁶ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/462.

³⁷ Celâlüddîn Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-âmmeh li'l-kitâb, 1974), 3/375; Celâlüddîn Süyûtî, *'Ukûdü'l-cümân fi 'ilmi'l-me'ânî*

i tehallus'a yakın bir sanat olan hüsn-i matlab metin içinde, hüsn-i tehallus ise metnin başlangıç kısmından konuya geçişte gerçekleşir.³⁸

Örneğin Fâtiha sûresinin ilk ayetlerinde; hamdin (tüm övgülerin), âlemlerin Rabbi, rahmân, rahîm olan ve ceza gününün sahibi Allah'a mahsus olduğu³⁹ belirtildikten sonra; *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* "(Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."⁴⁰ ayetiyle en güçlüden istekte bulunularak asıl maksada geçilmiştir.⁴¹ Bu ifadede, metnin başlangıç kısmından asıl konuya geçilmesi itibarıyla hüsn-i tehallus, bir durum hakkında izah getirdikten sonra talep ifadesiyle amacı belirtme itibarıyla hüsn-i matlab bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de hüsn-i tehallus ve hüsn-i matlab'ın peş peşe geldiği yerler vardır.⁴² Örneğin Şu'arâ sûresinde Hz. İbrâhîm'in iman etmeyen babası ve kavmine karşı verdiği tevhit mücadelesini anlatan kıssa; *وَإِذْ عَلَّمْنَا نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ* "Ey Muhammed! Onlara İbrahim'in haberini de oku."⁴³ ayetiyle başlamıştır. Hz. İbrâhîm, babası ve kavmiyle karşılıklı konuşmasında putlara tapmanın faydasız olduğunu⁴⁴ belirttiikten sonra; *فَأَنبَأَهُمْ* "Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah, dostumdur."⁴⁵ ayetleriyle hüsn-i tehallus yaparak konuya geçmiştir. Devam eden ayetlerde Hz. İbrâhîm; yaratanın, hidayete erdirenin, yedirenin, içirenin, şifa verenin, canı alacak, tekrar diriltecek ve hesap gününde günahları bağışlayacak olanın Allah olduğunu⁴⁶ söyledikten sonra *رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحَقِّ بِالصَّالِحِينَ* "Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahset ve beni salih kimseler arasına kat." ifadeleri ve devamındaki ayetlerle⁴⁷ Allah'a dua ederek talepte bulunmuştur.

Klasik dönem tefsir, hadis ve Arap dili alimi Celâlüddîn Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân ve 'Ukûdü'l-cümân fi 'ilmi'l-me'ânî ve'l-beyân* adlı eserlerinde hüsn-i matlab sanatına değinmiş,⁴⁸ modern dönem belâgat müelliflerinden Hikmet Akdemir bu sanatı lafzî güzelleştiren sanatlar kısmında zikretmiştir.⁴⁹ Diğer klasik ve modern belâgat kitaplarında ise bu sanata rastlanmamıştır. Hüsn-i matlab'taki bu durumun, hüsn-i tehallus'a olan benzerliği nedeniyle olması muhtemeldir.

Hüsn-i matlab, metinde veya konuşmada herhangi bir durumla ilgili izahatta bulunduktan sonra istek ve talep ifadeleriyle söze devam etmek anlamında olduğundan dolayı bu sanatın, lafzî güzelleştiren sanatlar kısmında olmaktan ziyade, insicâm, sühûlet, tefvît ve hüsn-i nesak gibi kompozisyon sanatı olarak değerlendirilmesi daha uygundur.

ve'l-beyân, thk. Abdülhamîd Duhâ (Kahire: Dâru'l-İmâm Müslim, 2012), 124; Tehânevî, *Keşşâfû ıstılâhâtî'l-fünûn*, 1/672.

³⁸ Süyûtî, *el-İtkân*, 3/375; Tehânevî, *Keşşâfû ıstılâhâtî'l-fünûn*, 1/672.

³⁹ Fâtiha, 1/2-4.

⁴⁰ Fâtiha, 1/5.

⁴¹ Süyûtî, *el-İtkân*, 3/375; Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 343.

⁴² Süyûtî, *el-İtkân*, 3/375.

⁴³ Şu'arâ, 26/69.

⁴⁴ Şu'arâ, 26/70-76.

⁴⁵ Şu'arâ, 26/77.

⁴⁶ Şu'arâ, 26/78-82.

⁴⁷ Şu'arâ, 26/83-89.

⁴⁸ Süyûtî, *el-İtkân*, 3/375; Süyûtî, *'Ukûdü'l-cümân*, 124.

⁴⁹ Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 343.

6. Hüsn-i Beyân

İzâfet terkibi olarak iyi anlaşılan ve güzel ifade anlamına gelen hüsn-i beyân, belâgat ilminde; bir metin veya konuşmadaki sözlerin kapalılıktan uzak, açık ve anlaşılır bir şekilde olmasıdır. Hüsn-i beyân'da muhataba iletilen sözler muktezâ-yı hâl'e uygun bir şekilde, yani yerine göre kısa, uzun veya orta ölçekte ve muhatabın anlayacağı şekilde olur.⁵⁰ Hüsn-i beyân'da ifadelerdeki netliğe, açıklığa ve muhatabın anlayışına göre hitap etmeye vurgu yapılırken; insicâm'da ibarenin ahenkli ve akıcılığına, sühûlet'te ise kolay anlaşılmasına vurgu vardır. Her üç sanat da birbirine yakın anlamı olan sanatlardır.

İbn Ebü'l-İsba' el-Misrî ve İbn Hicce el-Hamevî, bu sanatın en iyi örneklerinin Kur'ân-ı Kerîm'de olduğunu belirtmişlerdir. Her iki müellifin misal verdiği ayetlerden biri⁵¹ Duhân sûresinde Firavun ve ordusunun suda boğulduktan sonraki durumunu anlatan; كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ وَرُزُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ وَنَعْمَةً كَانُوا فِيهَا فَالْكَيْتِ "Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar! Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler!"⁵² ayetleridir. Yüce Allah bu ayetlerde, helak olan Firavun ve ordusunun mallarının, mülklerinin ve nice nimetlerinin geçici olan bu dünyada kaldığını açık ve net ifadeler kullanarak bizlere haber vermiştir.

Klasik dönemde İbn Ebü'l-İsba' ve Hamevî'nin zikretmiş olduğu bir sanat olan hüsn-i beyân'ı modern dönemde Hikmet Akdemir lafzı güzelleştiren söz sanatlarından saymış,⁵³ diğer modern belâgat müelliflerinin eserlerinde bu sanata rastlanmamıştır. Klasik dönemde ise Hanbeli bilgin İbnü'l-Mibred el-Makdisî (ö. 909/1503) birçok ilmi ihtiva eden *Zübedü'l-ülûm* adlı eserinde hüsn-i beyân'a manayı güzelleştiren sanatlar kısmında değinmiştir.⁵⁴

Belâgat ilminde daha çok Kur'ân-ı Kerîm'in eşsiz üslubunu ve fesahatini gösteren bir kavram olarak bilinen hüsn-i beyân, yukarıda değinildiği üzere insicâm ve sühûlet'e yakın bir sanat olarak bir metin veya konuşmadaki ifadelerin net, anlaşılır ve muhatabın idrak seviyesine göre söylenmesini konu edindiği için bu sanatın kompozisyon sanatları içinde görülmesi mümkündür.

7. 'Akd

Sözlükte bir şeyi bağlamak, düğümlemek ve söz vermek manalarına gelen 'akd,⁵⁵ belâgat ilminde; Kurân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf veya hikmetli, öğüt içeren sözlerden oluşan nesir ifadelerin nazma yani şiire çevrilmesi demektir. 'Akd sanatının gerçekleşmesi için bir metnin çoğunun nesirden şiire dönüştürülmesi esastır.⁵⁶ Dönüştürülen metinde bazı

⁵⁰ İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrü't-tahbîr*, 490; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*; Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 343.

⁵¹ İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrü't-tahbîr*, 490; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*, 2/482.

⁵² Duhân, 44/25-27.

⁵³ Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 343.

⁵⁴ Cemâlüddîn el-Makdisî İbnü'l-Mibred, *Zübedü'l-ülûm ve sâhibü'l-mentûki ve'l-mefhûm*, thk. Abdullâh b. Hüseyin Mücân (Suudi Arabistan: Merkezü'l-Kevn, 2010), 2/663.

⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 3/296-297; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 8/394-395.

⁵⁶ Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh*, 318; Celâlüddîn Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh* (Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010), 147; Sa'düddîn Teftâzânî, *el-Mutavvel Şerhü telhîsü'l-miftâhi'l-ülûm*,

ilaveler veya eksiltmeler bulunabilir. Metin aynı şekilde de gelebilir. Örneğin İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820);

عُمْدَةُ الْحَبْرِ عِنْدَنَا كَلِمَاتٌ   أَرْبَعٌ قَالَهُنَّ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ
أَتَقَى الشُّبُهَاتِ وَأَرْهَدُ وَدَعَا مَا   لَا يَغْنِيكَ وَأَعْمَلُ بِنِيَّةِ

Hayrın temeli bize göre dörttür: Bunu yaratılmışların en hayırlısı demiştir.

Şüphelerden sakın. Dünya nimetlerinden elini çek. Faydasız sözü terk et. Niyete göre amel et.

beyitlerinde Hz. Peygamberin dört farklı hadîs-i şerîfine işaret edilmiş⁵⁷ ve kelimeler üzerinde değişiklikler yapılarak bu hadisler nazma dönüştürülmüştür. Belâgat eserlerinde Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîfler ve hikmetli sözlerin lafzî değiştirilmeden veya sadece mana ile nazma çevrilen örnekleri bulunmaktadır.⁵⁸

Klasik dönemde Hatîb el-Kazvîni ve üzerine şerh yazarların şiir intihalleri konusunda iktibâs'ın farklı bir türü olarak yer verdiği⁵⁹ bir sanat olan 'akd, modern dönemde Habenneke el-Meydânî tarafından iktibâs'ın farklı bir çeşidi olarak lafzî güzelleştiren sanatlar kısmında geçmiştir.⁶⁰ Ali Bulut ve Hikmet Akdemir ise bu sanatı bedî' ilminde lafzî güzelleştiren sanatlar kısmında zikretmiştir.⁶¹

Kazvîni ve Habenneke'nin iktibâs'ın farklı bir şekli olarak kabul ettiği 'akd sanatı,⁶² bazı açılardan iktibâs'tan farklı olmaktadır. Çünkü iktibâs'ta Kur'ân-ı Kerîm veya hadîs-i şerîfin tamamının veya bir kısmının alıntılanması söz konusuysen 'akd sanatında bir söz şiir formuna çevrilerek söylenir. Bu sebeple 'akd sanatının lafzî veya anlam alıntılanması açısından iktibâs'ın farklı bir çeşidi olarak görülmesi; diğer taraftan metnin nesirden yeni bir şekle ve biçime girerek nazma dönüştürülmesi yönüyle kompozisyon sanatı olarak değerlendirilmesi mümkündür.

8. Hal

Bir şeyi çözmek, sökmek ve açmak gibi anlamlara gelen hal, belâgat ilminde beyit veya beyitlerden oluşan şiiri düz yazıya çevirmektir.⁶³ Hatîb el-Kazvîni, 'akd sanatının zıttı olan hal'in oluşabilmesi için şiirden nesre çevrilen ibarelerin üslup ve ifade gücünün şiirden daha düşük bir konumda olmaması ve ifadelerin zihinde tam bir anlam ifade

---

thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013), 728; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb*, 2/489; Bulut, *Bedî' İlmi*, 296.

⁵⁷ İbn Abdilhak 'Umerî, *Dürerü'l-ferâidi'l-müstahsene fî şerhi menzûmeti İbnî's-Şihne*, thk. Süleymân Hüseyin el-'Umeyrât (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2018), 478.

⁵⁸ Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh*, 318-319; Tîbî, *et-Tibyân*, 420-429; Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/541.

⁵⁹ Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh*, 318; Muhammed b. 'Arafe Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ muhtasari'l-me'ânî*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.), 4/273; Abdülmüte'âl Sa'dî, *Büğyetü'l-İdâh li telhîsi'l-miftâh fî 'ulûmi'l-belâğa* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2005), 4/697.

⁶⁰ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/541.

⁶¹ Bulut, *Bedî' İlmi*, 296; Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 338.

⁶² Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh*, 312; Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/539.

⁶³ Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh*, 319; Tîbî, *et-Tibyân*, 430.

etmesi şeklinde iki şart belirtmiştir.⁶⁴

Belâgat eserlerinde geçen hal örneklerinden biri, Hz. Ömer'in (ö. 23/644) Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) hakkında söylediği; مَا حَبَوْنَاكَ بِهَا وَإِنَّمَا حَبَوْنَاهَا بِكَ "Biz seni (halife olmanı istemekle) mükafatlandırmadık. O (hilafeti) seninle mükafatlandırdık." ifadesidir. Zira bu söz, Hassân b. Sâbit'in (ö. 60/680 [?]);

مَا إِن مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَقَالِي لَكِن مَدَحْتُ مَقَالِي بِمُحَمَّدٍ

Sözümle Muhammed'i (s.a.v.) övmedim. Sözüm Muhammed (s.a.v.) ile övüldü.

beytinden nesre dönüştürülmüştür.⁶⁵ Bu beyti Abbasi şairlerinden Ebû Temmâm (ö. 231/846);

وَلَمْ أَمْدُحْكَ تَفْخِيمًا لِشِعْرِي وَكَيْفِي مَدَحْتُ بِكَ الْمَدِيحَا

Şiirimi yüceltmek için seni övmedim. Şiirim methiye olması için seni övdüm.

sözülle farklı bir beyit olarak söylemiştir. Dönüştürülen ifade şiir olduğundan dolayı burada hal değil, intihal olduğuna dair eleştiriler yapılmıştır.⁶⁶

Hatîb el-Kazvînî'nin 'akd ile birlikte şiir intihalleri konusunda yer verdiği bir sanat olan hal sanatına Habenneke, Bulut ve Akdemir lafzı güzelleştiren sanatlar kısmında değinmiştir. Modern dönem Arap belâgati müelliflerinin çoğunda hal ve 'akd sanatları zikredilmemiştir.

'Akd sanatının zıttı olan hal, 'akd gibi bazı açılardan iktibâs'tan farklı bir konuma sahiptir. İktibâs'ta Kur'ân-ı Kerîm ve hadîsi şeriflerden alıntılama yapma konusu ele alınırken, hal sanatında beyit veya beyitlerin düz yazıya çevrilmesi durumu incelenir. Bu sebeple hal sanatının kompozisyon sanatı olarak değerlendirilmesinin daha isabetli bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

Son olarak Hikmet Akdemir *Belâgat: Me'ânî, Beyân, Bedî'* adlı eserinde lafızla ilgili sanatlardan sonra asâlet, cezâlet, iktidâr, kat', sehl-i mümteni' vb. bedî' kavramlarından söz etmiştir. Asâlet, sözün düşük ve çirkin ifadelerden uzak olması; cezâlet, cümleyi oluşturan kelimelerin söylenişinin kulağa keskin gelmesi; iktidâr, kişinin bir manayı farklı kalıplar ve şekillerle ifade etme melekesine sahip olması; kat', ifadeyi daha etkili hale getirmek için sözü yarıda kesme; sehl-i mümteni' ise basit görüldüğü halde benzerinin söylenmesi zor olan söz demektir.⁶⁷ Cezâlet ve sehl-i mümteni'in içinde bulunduğu belâgatle ilgili bu tür kavramlara klasik dönem belâgat müelliflerinden Reşîdüddin Vatvât (ö. 573/1177) *Hadâiku's-sihr fi dekâiki'si'r* adlı kitabının son bölümünde *elfâz ve mustalahât* kısmında değinmiştir.⁶⁸ Belâgat ve bedî' ilmiyle ilgili bu kavramlar, metnin daha iyi ve etkili olmasıyla ilgili olduğundan dolayı, bu ifadelerin yazı kompozisyonuyla ilgili terimler olarak değerlendirilmesi daha

⁶⁴ Hatîb el-Kazvînî, *el-İzâh*, 319.

⁶⁵ Tîbî, *et-Tibyân*, 430.

⁶⁶ Ziyâüddîn İbnü'l-Esîr, *el-Meselû's-sâir fi edebi'l-kâtibi ve's-şâ'ir*, thk. Ahmed Hüfi - Bedvî Tabâne (Kahire: Dâru Nahdati Mısır, ts.), 3/240.

⁶⁷ Akdemir, *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*, 347-358.

⁶⁸ Reşîdüddîn Vatvât, *Hadâiku's-sihr fi dekâiki'si'r*, çev. İbrahim Emîn Şevâribî (Kahire: Matba'atü Lecneti't-Te'lif ve't-Terceme, 1945), 190-193.

isabetlidir.

Sonuç

Bedî' ilminde lafızla ilgili söz sanatları içinde, metnin veya konuşmanın daha iyi, düzgün, etkili ve anlaşılır olmasına dayalı sanatlar bulunmaktadır. Çalışmamızda, Sekkâkî ve Hatîb el-Kazvînî'nin metodolojisi esas alınarak hazırlanmış olan klasik ve modern belâgat kitaplarının lafız kısmında yer alan, fakat metnin veya konuşmanın daha tertipli ve etkili olmasıyla ilgili kompozisyon sanatları incelenmiştir. Belâgat kitaplarında tespit edilen bu tür sanatlar; insicâm, sühûlet, tefvît, hüsn-i nesak, hüsn-i matlab, hüsn-i beyân, 'akd ve hal'dir. Ayrıca araştırmamızda asâlet, cezâlet, iktidâr, kat' ve sehl-i mümtenî' gibi bazı kompozisyon kavramlarına yer verilmiştir.

Lafzî güzelleştiren sanatlar kısmında zikredilip fesahat ve belâgat şartlarını taşıyan bir metnin sade, anlaşılır, yapmacıklık ve kapalıktan uzak, akıcı, yumuşak, incelikli ve söz diziminin yerli yerinde olmasını konu edinen kompozisyon sanatlarının; insicâm, sühûlet, hüsn-i nesak ve hüsn-i beyân olduğu tespit edilmiştir. Bu dört sanat, sözün daha etkili, anlaşılır ve söz diziminin yerli yerinde olmasıyla ilgiliyken aralarında bazı ince farkların olduğu anlaşılmıştır. Şöyle ki insicâm'da sözün akıcı, ahenkli ve kelime dizilimlerinin doğru olmasına; sühûlet'te ibarenin kapalıktan uzak, kolay anlaşılır olmasına; hüsn-i nesak'ta müstakil anlamlardan oluşan ifadelerin birbiriyle uyumlu ve kaynaşarak gelmesine; hüsn-i beyân'da ise ifadelerin, muhatabın idrak seviyesine göre söylenmesine vurgu yapılmaktadır.

Lafızla ilgili edebi sanatlar kısmında geçen diğer kompozisyon sanatları tefvît, hüsn-i matlab, 'akd ve hal'dir. Metni oluşturan kısa, orta veya uzun bir tarzdaki sözlerin birbirine eşit uzunlukta olmasına tefvît; cümlede bir durumu belirttikten sonra istek ve talep ifadelerinin getirilmesine hüsn-i matlab; Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve hikmetli sözlerin lafzıyla veya manasıyla nazma çevrilmesine 'akd; şiirin nesre dönüştürülmesine hal denilmektedir.

Çalışmamızda yer verilen ve en az bir belâgat müellifi tarafından lafzî güzelleştiren sanatlar kısmında zikredilen bu sekiz edebi sanat, metnin farklı açılardan daha etkili, düzenli ve iyi bir biçimde olmasını konu edindiği için bu söz sanatlarının ayrı bir bölüm halinde kompozisyon sanatları olarak değerlendirilmesi teklif edilmiştir.

Son olarak ilgili sanatların belâgat ilmindeki bilinirliği birbirinden farklılık göstermiştir. Zira insicâm, tefvît, 'akd ve hal sanatlarının belâgat kitaplarındaki bilinirliği, sühûlet, hüsn-i nesak, hüsn-i matlab ve hüsn-i beyân'a göre daha fazla olmuştur. Yine bu sanatlardan hüsn-i nesak, hüsn-i matlab ve hüsn-i beyân'ın bazı durumlarda belâgat terimi olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Akdemir, Hikmet. *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2. Basım, 2021.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.

Bulut, Ali. *Bedî' İlmî*. İstanbul: İFAV, 1. Basım, 2016.

Cebr, Muhammed es-Seyyid. *Dirâsât fî 'ilmi'l-bedî'*. Kahire: Drîm li't-Tibâ'a, 4. Basım,

2007.

- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcü'l-lüğa ve sihâhi'l-'Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1987.
- Desûkî, Muhammed b. 'Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ muhtasari'l-me'ânî*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- Habenneke, Abdurrahmân Hasen. *el-Belâgatü'l-'Arabiyye: Üsûsühâ ve 'ulûmühâ ve fûnûnühâ*. 2 Cilt. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1996.
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-belâğa fi'l-me'ânî ve'l-Beyân ve'l-bedî'*. thk. Yûsuf es-Samîlî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- Hatîb el-Kazvînî, Celâlüddîn. *el-Îzâh fi 'ulûmi'l-belâğa*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Hatîb el-Kazvînî, Celâlüddîn. *Telhîsu'l-Miftâh*. Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010.
- Hüseyn, Abdülkâdir. *Fennü'l-bedî'*. Kahire - Beyrut: Dâru's-Şürûk, 1983.
- İbn Ebü'l-İsba', Abdül'azîm el-Mısırî. *Tahrîrü't-tahbîr fi sinâ'ati's-şî'ri ve'n-nesr ve beyâni 'icâzi'l-Kur'ân*. thk. Hafnî Muhammed Şeraf. B.A.E.: el-Meclisü'l-E'lâ li's-Şûni'l-İslâmiyye – Lecnetü İhyâit-Türâsi'l-İslâmî, ts.
- İbn Hicce el-Hamevî. *Hizânetü'l-edeb ve ğâyetü'l-ereb*. thk. 'İsâm Şakyû. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl – Dâru'l-Bihâr, 2004.
- İbn Manzûr, Muhammed el-İfrîkî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1993.
- İbnü'l-Esîr, Ziyâüddîn. *el-Meselü's-sâir fi edebi'l-kâtibi ve's-şâ'ir*. thk. Ahmed Hûfî - Bedvî Tabâne. 4 Cilt. Kahire: Dâru Nahdati Mısır, ts.
- İbnü'l-Mibred, Cemâluddîn el-Makdisî. *Zübedü'l-'ulûm ve sâhibü'l-mentûki ve'l-mefhûm*. thk. Abdullâh b. Hüseyin Mûcân. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Merkezü'l-Kevn, 2010.
- Kalkaşendî, Şihâbüddîn Ahmed. *Subhu'l-A'şâ fi sinâ'ati'l-inşâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- Merâğî, Mahmûd Ahmed Hasen. *fi'l-Belâğati'l-'Arabiyye: 'İlmü'l-bedî'*. Beyrut: Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, 1991.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 2022.
- Ömer, Ahmed Muhtâr. *Mu'cemü'l-lüğati'l-'arabiyyeti'l-muâsıra*. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Âlemü'l-kütüb, 2008.
- Sa'îdî, Abdülmüte'âl. *Büğyetü'l-îdâh li telhîsi'l-miftâh fi 'ulûmi'l-belâğa*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 17. Basım, 2005.
- Süyûtî, Celâlüddîn. *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-âmmе li'l-kitâb, 1974.
- Süyûtî, Celâlüddîn. *'Ukûdü'l-cümân fi 'ilmi'l-me'ânî ve'l-beyân*. thk. Abdülhamîd Duhâ. Kahire: Dâru'l-İmâm Müslim, 2012.
- Şîrvânî, Ahmed b. Muhammed. *Nefhatü'l-Yemen fi mâ yezûlü bi zikrihi's-şecen*. Mısır: Matba'atü't-Tekaddümi'l-İlmiyye, 1907.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. *el-Mutavvel Şerhü telhîsi'l-miftâhi'l-'ulûm*. thk. Abdülhamîd

Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.

Tehânevî, Muhammed b. Ali. *Keşşâfû ıstılâhâtî'l-fünûn*. çev. Abdullah el-Hâlidî. thk. Ali Dahrûc. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 1996.

Tîbî, Hüseyin b. Muhammed. *et-Tibyân fî 'İlmi'l-me'ânî ve'l-bedî' ve'l-beyân*. thk. Hâdî 'Atiyye Matar el-Hilâlî. Beyrut: 'Alemü'l-Kütüb - Mektebetü'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1987.

'Umerî, İbn Abdilhak. *Dürerü'l-ferâidi'l-müstahsene fî şerhi menzûmeti İbni'ş-Şihne*. thk. Süleymân Hüseyin el-'Umeyrât. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2018.

Vatvât, Reşîdüddîn. *Hadâiku'ş-sihr fî dekâiki'si'r*. çev. İbrahim Emîn Şevâribî. Kahire: Matba'atü Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme, 1945.

Zebîdî, Muhammed Mürtezâ. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc - Mustafa Hicâzî. 40 Cilt. Kuveyt: Daru'l-Hidaye, 1965.

